

Προσκύνημα στην Παναγία του Σουμελά

της Μαριάννας Κορομηλά

Ακολουθώντας τον κεντρικό δρόμο μέσα από το φαράγγι του ποταμού Πυξίτη, αφήσαμε τριάντα ένα χιλιόμετρα πίσω μας την παραθαλάσσια Τραπεζούντα, περάσαμε από το βυζαντινό κεφαλοχώρι Δικαίσιμο κι ακολουθούμε τώρα τον ανατολικό παράδρομο που οδηγεί στη Μονή του Σουμελά.

Τέσσερις ώρες χρειάζονταν οι προσκυνητές τα παλιά χρόνια για να καλύψουν τα δεκαεπτά χιλιόμετρα από το Δικαίσιμο μέχρι τα πόδια του μοναστηριακού λόφου. Τέσσερις ώρες μέσα στα καταπληκτικά δάση, που κρύβουν τον ουρανό και κρατούν το πούσι χαμηλά, ανάμεσα στη βρεγμένη γη, τις φτέρες και τα πυκνόφυλλα κλαδιά τους. Ακούς τα τρεχούμενα νερά γύρω, μα δεν τα βλέπεις. Περνάς φαράγγια που συγκλίνουν πάνω από το κεφάλι σου, μέσα στην αραιή ομίχλη.

Ανηφορίζουμε διασχίζοντας τις εκτάσεις που ανήκαν στο μοναστικό κράτος της Σουμελά, το «αυτοδέσποτον και αυτεξούσιον» καθώς το χαρακτηρίζουν οι Μεγαλοκομνηνοί στα πέντε χρυσόβουλλα που εξέδωσαν υπέρ της Μονής και το επιβεβαιώνουν τα σιγίλλια, με τα οποία ανανέωναν οι Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως τα προνόμιά της σε όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής εποχής. Τα πέντε-έξι υποστατικά, που βρίσκονται πάνω στον δρόμο, ήταν όλα εξαρτήματά της. Αποθήκες, μετόχια, εργαστήρια, υδρόμυλοι. Το «χωρίον» Δουβερά, το Κουσπίδιον, ο Άγιος Ιωάννης, όλα ανήκαν στο πελώριο κτήμα. Στα τέλη ακόμα του 19ου αιώνα, η Μονή έλεγχε δεκαπέντε οικισμούς στην περιοχή κι όλα τα χωριά της Σάντας με τους 7.000 κατοίκους τους.

Διασχίζουμε ορεινά λιβάδια, δάση μαυροπεύκης, βλέπουμε καταρράκτες, μαύρα λιθάρια, κορμούς στοιβαγμένους στην άκρη του δρόμου, ακούμε τα τσεκούρια των ξυλοκόπων, τη βοή του ποταμού και η ομίχλη πυκνώνει. «Είναι αδύνατον να μην βρεθείς σε κατάσταση έκστασης μέσα σε αυτό το σκηνικό» γράφει ο Άγγλος ιστορικός George Finlay, που ακολούθησε τον ίδιο δρόμο το 1850.

Το αυτοκίνητο ανεβαίνει τον ασφαλτόδρομο με 20 χιλιόμετρα την ώρα. Κι εγώ σκέφτομαι εκείνους τους δύο ένθεους οι οποίοι ακολούθησαν την οδό που τους έδειχνε η Παναγία κι ήρθαν από την Αθήνα στην Τραπεζούντα κι από κει έφτασαν στην καρδιά του ορεινού Πόντου, για να ανέβουν ως τη σπηλιά του όρους Μελά, να προσκυνήσουν τη θαυματουργή εικόνα και να ασκητέψουν κοντά στα πουλιά. Ήταν οι μοναχοί Βαρνάβας και Σωφρόνιος,

ιδρυτές του πρώτου ασκηταριού. Η θαυμάσια διήγηση του βίου τους αναφέρει και το περίφημο Αγίασμα, το νερό που ανάβλυσε σε μια κόγχη του βράχου, δίπλα στο ιερό σπήλαιο. Δίχως την επέμβαση της Παναγίας, το ασκητικό κέντρο δεν θα μπορούσε να ζήσει. Γι' αυτό το Αγίασμα ανεβαίνουν μέχρι σήμερα οι Μουσουλμάνοι χωρικοί των βουνών του Πόντου μέχρι το «Μαριεμανά Μαναστίρ», όπως αποκαλούν τη Μονή της Θεοτόκου. Τέτοια υπήρξε η φήμη της Σουμελά και οι θαυματουργές ιδιότητες του Αγιάσματος της.

Πότε ήρθαν ο Βαρνάβας και ο Σωφρόνιος στον Πόντο δεν θα το μάθουμε ποτέ. Η παράδοση λέει πως όλα αυτά έγιναν τον καιρό του Μεγάλου Κωνσταντίνου, στις αρχές του 4ου αιώνα. Όμως στη μακρότατη διήγηση του ταξιδιού τους περιγράφεται το Βυζάντιο της εποχής των Μακεδόνων. Είναι λοιπόν πιο σωστό να χρονολογήσουμε την ίδρυση της πολιτείας των ασκητών γύρω στο 1000, όταν πια και οι τελευταίοι Άραβες είχαν εγκαταλείψει το αρμενικό και το μικρασιατικό οροπέδιο και ο ορεινός Πόντος δεν κινδύνευε από ληστρικές επιδρομές. Οι πόλεμοι είχαν σταματήσει κι ο τόπος ηρέμησε για λίγο.

Μετά το 1071, οι καλυβίτες των σπηλαίων του όρους Μελά και οι πληθυσμοί της Άνω Ματσούκας και της Μεσοχαλδίας έζησαν με τους Σελτζούκους, τους Τουρκομάνους και τους Μογγόλους προ των πυλών. Ένοπλες ομάδες ληστών εισχωρούσαν στα βυζαντινά εδάφη κι, ακολουθώντας τα δύσβατα ορεινά μονοπάτια, απειλούσαν την περιοχή που φρουρούσε την Τραπεζούντα. Το 1222, ο σελτζουκικός στρατός έφτασε μέχρι τα τείχη της πρωτεύουσας των Μεγαλοκομνηνών, κι όταν ο εχθρός υποχώρησε, οι αυτοκράτορες αναδιοργάνωσαν την άμυνα του βουνού, έχτισαν κάστρα και φρόντισαν να ενισχύσουν την ασκητική πολιτεία του όρους Μελά, ιδρύοντας ένα οργανωμένο μοναστικό κέντρο που θα έλεγχε τα εσωτερικά μονοπάτια προς την Κρώμνα και το εμπόλεμο σύνορο.

Ένα χρυσόβουλλο έγγραφο που εξέδωσε ο Ιωάννης Β' (1280-1297) είναι η αρχαιότερη γραπτή μαρτυρία για τη Μονή. Εκεί περιγράφονται, με κάθε λεπτομέρεια, τα κτήματα και τα χωριά που της παραχωρεί κι αναφέρονται ονομαστικά οι σαράντα αρχηγοί των οικογενειών που θα δουλεύουν ως πάροικοι στα κτήματά της και θα φρουρούν τα περάσματα.

Σπουδαίος δωρητής και προστάτης της Μονής υπήρξε ο λαμπρός εκείνος Αλέξιος Γ', ο επιφανέστερος των Μεγαλοκομνηνών, που βασίλευσε από το 1349 ως το 1390. Ο Αλέξιος ανακαίνισε «το εν τω όρει Μελά Ανάκτορον» της Παναγίας, έχτισε τείχη, πύργους και κελιά, μεγάλωσε τον υπόσκαφο ναό, κάλυψε τους βράχους του σπηλαίου με αγιογραφίες κι έγραψε στη θύρα «Κομνηνός Αλέξιος εν Χριστώ σθένων, Πιστός Βασιλεύς, Στερρός,

Ένδοξος, Μέγας, Αεισέβαστος, Ευσεβής, Αυτοκράτωρ Πάσης Ανατολής τε και Ιβηρίας, κτήτωρ πέφυκε της Μονής ταύτης νέος».

Το προνομιακό καθεστώς, τη μεγάλη περιουσία, την απαλλαγή από τους φόρους και την υπαγωγή της Μονής στη «βασιλική αυθεντία» διατήρησαν με σεβασμό και οι Οθωμανοί κατακτητές, μετά το 1461. Πέρα από τα πολιτικά κίνητρα αυτής της εύνοιας, η αίγλη που είχε αποκτήσει η Παναγία η Σουμελιώτισσα άγγιζε κάθε θεοφοβούμενο. Άλλωστε, η μητέρα του σουλτάνου Σελίμ ήταν πάροικος στα κτήματα της Μονής, όταν την είδε και την ερωτεύτηκε ο σουλτάνος Μπαγιαζίντ Β΄. Ο Σελίμ, ως διάδοχος του θρόνου, είχε γίνει διοικητής της περιφέρειας Τραπεζούντος (1489-1512) και στο διάστημα αυτό ανανέωσε τα παλαιά προνόμια.

Βρισκόμαστε στον προστατευμένο εθνικό δρυμό «Meryemana», που φυλάσσεται από την τοπική Δασική Υπηρεσία. Ο πρώτος φύλακας αρχαιοτήτων τοποθετήθηκε εδώ το 1972, όταν η καταστροφή της Μονής είχε πια ολοκληρωθεί.

Ανηφορίζουμε τώρα τον σκληρό δρόμο της εθνικής αυτογνωσίας. Ανεβαίνουμε προς την Ιερά Αυτοκρατορική Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου του Σουμελά, το σεπτότερο λείψανο του ποντιακού Ελληνισμού, αυτό το άγιο κουφάρι το ενσωματωμένο στη χαρακιά του μονόλιθου βράχου που ορθώνεται πάνω από τα μαύρα δάση.

Είναι νωρίς το πρωί μιας καλοκαιρινής μέρας. Στάζουν δροσιά τα δέντρα. Γλιστρούν τα φύλλα στο δασικό μονοπάτι. Η βοή του ποταμού Παναγία, που τρέχει στο βάθος του φαραγγιού κι αντιλαλεί, όσο ανεβαίνεις, είναι ο μοναδικός ήχος που σε συνδέει με το παρελθόν ... Φεβρουάριος του 1923. Οι τελευταίοι μοναχοί εγκαταλείπουν μέσα στη νύχτα το Μοναστήρι και φεύγουν για να σωθούν στην Τραπεζούντα. Ο ιερός χώρος έγινε κρησφύγετο των λαθρεμπόρων. Η πυρκαγιά του 1930 αποτελείωσε το ιερόσυλο έργο των αρχαιοκαπήλων και των τυμβωρύχων.

Ψιλοβρέχει. Πάνω από το κεφάλι μας κρέμεται ο τετραώροφος ξενώνας της Μονής ... «Θλίψις γαρ έχει με, σκέπην ου κέκτημαι, ουδέ πού προσφύγω ο άθλιος, πάντοθεν πολεμούμενος». Εξήντα τέσσερα σκαλιά στον γκρεμό οδηγούν στην είσοδο. Από δω φαίνεται ολόκληρος ο εσωτερικός χώρος. Αυτό το ξεπατωμένο ερείπιο υπήρξε το θρησκευτικό και πνευματικό κέντρο όλων των Ορθοδόξων της Μαύρης Θάλασσας, ελληνοφώνων και μη. Από δω έφευγαν οι ιεραπόστολοι για τον Καύκασο και τη Ρωσία κι εδώ κατέφθαναν τα πλούσια δοσίματα των Ηγεμόνων της Ουγγροβλαχίας και της Μολδαβίας. Εδώ αναβίωσε η βυζαντινή λαμπρότητα, όταν επαναλειτούργησαν τα

μεταλλεία της Αργυρουπόλεως, κι εδώ δούλευαν οι Πόντιοι αγιογράφοι του 18ου αιώνα. Ο Σάββας από την Οινόη, ο ιεροδιάκονος Ιερόθεος. Από δω έφυγαν οι 67 χειρόγραφοι κώδικες και τα 150 βιβλία που βρίσκονται στο Μουσείο της Άγκυρας. Κι εδώ ξαναγύρισε, το 1930, ο καλόγερος Αμβρόσιος ο Σουμελιώτης για να ανοίξει την κρύπτη στο μετόχι της Αγίας Βαρβάρας και να πάρει, με την άδεια του πρωθυπουργού Ισμέτ Ινονού, τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, το Ευαγγέλιο του Οσίου Χριστοφόρου και τον Σταυρό με το Τίμιο Ξύλο, να τα πάει πίσω στους πρόσφυγες στη Μακεδονία. Γιατί... «παραμυθίαν ουκ έχω πλην σου, Δέσποινα του κόσμου» και η ξενιτιά είναι καημός πολύ μεγάλος.

Μαριάννα Κορομηλά, Σεπτέμβριος 1989